

Order and strategy in the structure of noun phrases in Shemiranat language varieties

Faryar Akhlaghi¹, Masoumeh Zarei²

Received: 2024/10/06

Accepted: 2024/12/02

1. Introduction

Shemiranat, a county in the northern part of Tehran Province, consists of three rural districts of Rudbar-e Qasran, Lavasan-e Kuchak, and Lavasan-e Bozorg, located in western, central, and eastern parts of this county, respectively. The language varieties spoken in this region are considered a combination of Persian and Mazandarani and are expected to represent morphosyntactic variations in their constructions. The present study explores the internal structure of attributive and genitive noun phrases and their formalization in language varieties of Shemiranat, spoken in the rural districts of this county, from an areal typology perspective. It investigates the areal distribution of their patterns and the dominant tendency (Persian or Mazandarani) in their formation.

2. Research Methodology and Approach

This study is a descriptive-analytical exploration, with data collected through fieldwork conducted for the Iran Linguistic Atlas (ILA) project in 41 rural

How to Cite:

Akhlaghi, F; Zarei, M (2025), Order and strategy in the structure of noun phrases in Shemiranat language varieties, *Journal of Language Research*, 17 (56), 253-287.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2024.48455.2500>

homepage: <https://zabanpazhuhi.alzahra.ac.ir>

1. Assistant Professor in Linguistics, Research Center for Linguistics, Inscriptions and texts; Research Institute for Cultural Heritage and Tourism, Tehran, Iran (corresponding author); f.akhlaghi@richt.ir

2. PhD candidate in Linguistics, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allame Tabataba'i University, Tehran, Iran.; masoumeh_zarei@atu.ac.ir

Copyright © 2025 The Authors. Published by Alzahra University. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited; and does not alter or modify the article.

areas of Shemiranat County. For this study, the dialectal equivalent of 8 noun phrases with singular nominal head (5 with attributive modifiers and 3 with genitive modifiers) were extracted from the ILA questionnaire. Three hundred and twenty-eight tokens of noun phrases were analyzed based on Croft's typological framework (2003) at two levels: order and strategy.

3. Results and Discussion

Of the 328 noun phrases extracted, 205 tokens were attributive noun phrases. Based on order and strategy, these phrases were formalized in four patterns: noun-linker-modifier (N-LNK-M), modifier-linker-noun (M-LNK-N), noun-modifier (N-M), and modifier-noun (M-N). The dominant order was 'noun-modifier,' and the basic strategy for their formalization was linker – that is, N-LNK-M (157 tokens).

A total of 123 tokens had genitive construction, with their modifiers being nominal. These phrases were formalized in 7 patterns. Six of these patterns corresponded to patterns discussed by Croft (2003), while the last pattern represented the projection of the noun phrase with an eventive nominal head as a complement or a relative clause. These patterns are: N-LNK-M, M-LNK-N, N-M, M-N, M-TNS (concatenation), M- \emptyset (fusion), and V-SBJ (the eventive nominal head as a verb and its modifier as the subject of the clause). As with attributive noun phrases, the dominant order in genitive noun phrases was 'noun-modifier,' and the basic strategy for their formalization was linker – that is, N-LNK-M (85 tokens).

In all tokens, the linker was accommodated by the first element of the noun phrase. In other words, in Shemiranat language varieties, whether the order is 'noun-modifier' or 'modifier-noun' the first syntactic element is the host of the linker. Therefore, in these varieties, a linker can function either as a head-marker or a dependent-marker. In some cases, it can also have a zero projection. Overall, with respect to the features Croft (2003, p. 40) suggests for the typology of the relation between the elements of the noun phrase in the world's languages, a considerable variation in the internal structure of these phrases was found:

Table 1.

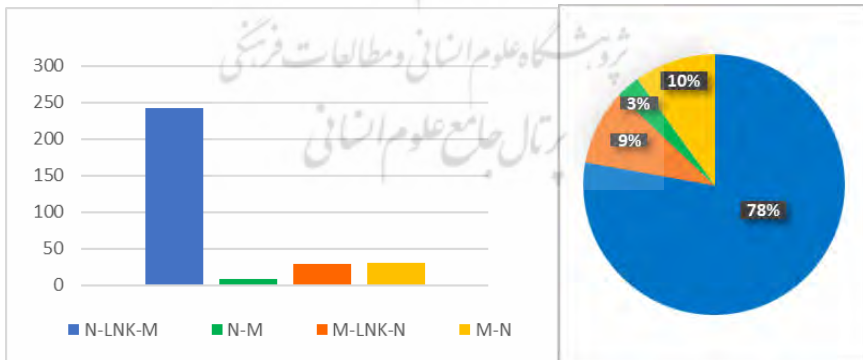
Typological features of the relation between elements of the noun phrases

typological features	forms in the word's languages	forms in Shemiranat language varieties	salient forms in Shemiranat language varieties
additional morpheme	none, relational, indexical, linker	none, relational, indexical, linker	linker
degree of fusion of elements	none, concatenation, fusion	none, concatenation, fusion	none
order of elements	noun-modifier modifier-noun	noun-modifier modifier-noun	noun-modifier

The main difference between Persian and Mazandarani lies in the order and strategy they apply in noun phrase construction. The dominant order in Persian attributive and genitive noun phrases is ‘noun-modifier,’ and the basic strategy in their structure is the use of a linker. In Mazandarani, however, the basic order is ‘modifier-noun’, constructed through two strategies: linker and juxtaposition:

Figure 1.

Tendency of Shemiranat language varieties to Persian and Mazandarani languages

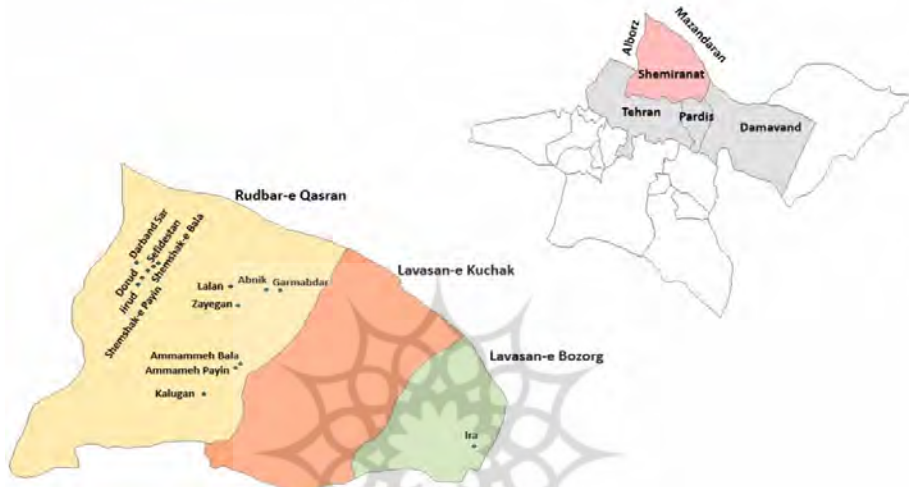

As illustrated in Figure 2, the dominant pattern in the formalization of attributive and genitive noun phrases in Shemiranat dialects is N-LNK-M, corresponding to the Persian language pattern. Nevertheless, due to the absence of a linker, we observed a sort of divergence from the Persian pattern in some areas,

represented as N-M. The two remaining patterns, M-LNK-N and M-N, which had approximately similar distribution, are those found in the internal structure of Mazandarani's noun phrases. The locations are shown in Figure 2:

Figure 2.

local status of Mazandarani patterns in Shemiranat rural districts

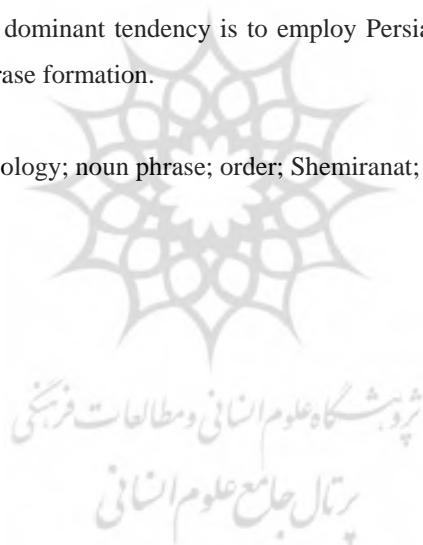

Among the 21 rural areas of Rudbar-e Qasran District, in the 4 western parts of Shemiranat, the application of 'modifier-noun' order with juxtaposition and linker strategies is current in 13 areas. In contrast, in Lavasan-e Bozorg, the eastern part of this region, only one area, Ira, employs the dominant order for noun phrase formation in Mazandarani. Ira, the last village of Shemiranat, is located in the vicinity of Damavand's Mazandarani-speaking rural areas. Its zonal position, coterminous with the Mazandarani-speaking district of Damavand, has allowed it to get less influenced by areal contact and keeping linguistic features of Mazandarani in the internal structure of noun phrases. In the central part of Shemiranat, Lavasan-e Kuchak District, the employed pattern is uniformly N-LNK-M, the dominant pattern in Persian. Therefore, language varieties in this central region, as well as in the eastern part, show stronger influence from Persian, converging into its pattern of order and strategy for noun phrase formation. Areal typology of the noun phrase tokens indicates that, except for Ira, the usage of 'modifier-noun' order has declined in attributive/genitive constructions in central and eastern parts of Shemiranat, while the employment of 'noun-modifier' order has been reinforced.

4. Conclusion

Our findings indicate that language varieties of Shemiranat County, based on patterns of order and strategy for noun phrase formation, mostly resemble Persian (78%) and can be classified within the branch of West southern Iranian languages. A few varieties share the same order as Persian but use the same strategy as Mazandarani (3%). A limited number of varieties apply the same patterns of order and strategy as Mazandarani in forming attributive and genitive noun phrases (19%) and, with respect to noun phrase formation, can be classified in the branch of Caspian languages. The areal distribution of patterns in the noun phrases examined in this study reveals that more than half of the western part of Shemiranat, Rudbar-e Qasran District, tends to use Mazandarani patterns of order and strategy. In contrast, in the central and eastern parts of this county, Lavasan-e Kuchak and Lavasan-e Bozorg districts, the dominant tendency is to employ Persian patterns of order and strategy for noun phrase formation.

Keywords: areal typology; noun phrase; order; Shemiranat; strategy

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ترتیب و راهبرد در ساخت گروه‌های اسمی گونه‌های زبانی شمیرانات

فریار اخلاقی^۱، معصومه زارعی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲

چکیده

گونه‌های زبانی شهرستان شمیرانات آمیزه‌ای از دو زبان فارسی و مازندرانی هستند که گوناگونی‌های صرفی-نحوی قابل ملاحظه‌ای را نمایان می‌کنند. هدف از انجام پژوهش حاضر، واکاوی ساخت درونی گروه‌های اسمی وصفی و اضافی در این گونه‌های زبانی از منظر رده‌شناسی کرافت (Croft, 2003) است. در این پژوهش، برای نمایش پراکنش منطقه‌ای الگوهای تشکیل‌دهنده و شناسایی گرایش غالب در ساختار گروه‌های اسمی، در دو سطح ترتیب و راهبرد به بررسی پرداخته‌ایم. به این منظور، معادل گویشی ۸ گروه اسمی دارای هسته اسمی مفرد که از ۴۱ آبادی شمیرانات گردآوری شده بودند، از پرسش‌نامه اطلس زبانی ایران استخراج شدند و مورد واکاوی قرار گرفتند. الگوی غالب در تشکیل ۳۲۸ گروه اسمی مطالعه‌شده در پژوهش حاضر «اسم-پیونده-توصیفگر» شناسایی شد. بررسی ارتباط میان عناصر گروه‌های اسمی نشان داد که الگوی برجسته در این گونه‌ها، از نظر حضور تکواژ افزوده «پیونده»، براساس میزان درهم‌تنیدگی دو عنصر «هیچ» و برپایه

استناد به مقاله:

اخلاقی، فریار؛ زارعی، معصومه (۱۴۰۴)، ترتیب و راهبرد در ساخت گروه‌های اسمی گونه‌های زبانی شمیرانات، زبان پژوهی، ۱۷ (۵۶)، ۲۸۷-۲۵۳.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2024.48455.2500>

homepage: <https://zabanpazhuhi.alzahra.ac.ir>

۱. استادیار زبان‌شناسی، پژوهشکده زبان‌شناسی، کتبه‌ها و متون، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران (نویسنده

مسئول): f.akhlaghi@richt.ir

۲. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران؛

masoumeh_zarei@atu.ac.ir

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. © ۱۴۰۴. ناشر این مقاله، دانشگاه الزهراء است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و عدم تغییر یا تعدیل مقاله مجاز است.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ترتیب دو عنصر «اسم-توصیفگر» است. براساس یافته‌های پژوهش، ۷۸ درصد گونه‌های زبانی شمیرانات، از نظر کاربرد الگوی ترتیب و راهبرد در تشکیل گروه اسمی غالباً مانند زبان فارسی رفتار می‌کنند، ۳ درصد آن‌ها از نظر الگوی ترتیب مانند زبان فارسی اما از نظر کاربرد راهبرد مانند زبان مازندرانی عمل می‌کنند و ۱۹ درصد آن‌ها الگوی ترتیب و راهبرد مشابهی مانند زبان مازندرانی دارند. پراکنش منطقه‌ای این الگوها نشان داد که قسمت عمده بخش غربی شمیرانات از الگوهای ترتیب و راهبرد زبان مازندرانی استفاده می‌کند در حالی که در بخش‌های مرکزی و شرقی این شهرستان غالباً الگوی ترتیب و راهبرد زبان فارسی به کار می‌رود.

واژه‌های کلیدی: شمیرانات، رده‌شناسی منطقه‌ای، گروه اسمی، ترتیب، راهبرد

۱. مقدمه

براساس آخرین تقسیمات کشوری، شهرستان شمیرانات از سه بخش رودبار قصران، لواسان کوچک و لواسان بزرگ تشکیل شده است که به ترتیب در سمت غرب، مرکز و شرق آن واقع شده‌اند. این شهرستان از سمت جنوب و جنوب غربی با شهرستان تهران و از سمت جنوب شرقی با شهرستان‌های پردیس و دماوند در استان تهران، و از سمت غرب، شمال و شرق با استان‌های البرز و مازندران همسایه است (نگاه کنید به شکل (۴)). مناطق واقع در شمال شهر تهران، از جمله شمیرانات، مناطق گذار مهمی بین زبان‌های خانواده غربی جنوبی (در این جا فارسی) با خانواده زبان‌های کاسپین (در این جا مازندرانی) به شمار می‌روند. گونه‌های زبانی رایج در منطقه شمیرانات آمیزه‌ای از دو زبان فارسی و مازندرانی هستند و به درجه‌های مختلف ویژگی‌های دو زبان فارسی و مازندرانی را نشان می‌دهند. برجیان (Borjjan, 2013: 195) این گونه‌ها را زیر عنوان گویش‌های فارسی-طبری^۱ طبقه‌بندی می‌کند. گونه‌های زبانی منطقه شمیرانات که انتظار می‌رود گوناگونی‌های صرفی-نحوی چشمگیری در ساختارهایشان مشاهده شود، قلمرویی درخور توجه در رده‌شناسی منطقه‌ای^۲، بررسی الگوها در «پراکنش منطقه‌ای»^۳ و ویژگی‌های رده‌شناختی زبان‌ها (Dahl, 2001: 1456)، به شمار می‌آیند.

واکاوی ساخت درونی گروه‌های اسمی و ترسیم چگونگی تشکیل آن‌ها از جمله جستارهایی است که می‌تواند گوناگونی‌های صرفی-نحوی زبان‌ها و گستره پراکنش آن‌ها را در یک منطقه به نمایش بگذارد. هدف از پژوهش حاضر رده‌شناسی ساخت درونی گروه‌های اسمی دارای ساختار

1. Perso-Tabaric dialects
2. areal typology
3. areal distribution

وصفی^۱ و اضافی^۲ (وابسته صفتی و اسمی) در گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات، ترسیم پراکنش منطقه‌ای آن‌ها و شناسایی گرایش غالب (فارسی یا مازندرانی) در تشکیل آن‌ها است. در این پژوهش، این گونه از گروه‌های اسمی، براساس دیدگاه رده‌شناختی کرافت (Croft, 2003)، در دو سطح ترتیب و راهبرد موردواکاوی قرار می‌گیرند. به‌اینمن‌طور، معادل گویشی ۸ گروه اسمی دارای هسته اسمی مفرد که از طریق مصاحبه مستقیم با گویشوران بومی شمیرانات از نواحی روستایی این شهرستان گردآوری شده‌اند^۳، از پرسش‌نامه اطلس زبانی ایران^۴ استخراج شد و موردبررسی قرار گرفت. سنجش چگونگی تشکیل این گروه‌های اسمی در این مناطق می‌تواند چشم‌اندازی نوین درباره پراکنش جغرافیایی و تماس منطقه‌ای^۵ در زبان‌های ایرانی پیش روی زبان‌شناسان بگذارد.

۲. پیشینه پژوهش

ساختار درونی گروه اسمی در پژوهش‌های انجام‌شده بر روی زبان‌های ایرانی، عمدتاً در بستر ساخت اضافه^۶ موردواکاوی قرار گرفته‌است. این ساخت برای چند دهه متوالی از حوزه‌های پژوهشی موردتوجه بوده و بسیاری از پژوهشگران با رویکردهای نظری مختلف به بررسی آن پرداخته‌اند. سمولیان (Samvelian, 2008: 228) کاربرد ساخت اضافه را ویژگی زبان‌هایی با گروه‌های اسمی هسته‌آغازین دانسته است. وی ارتباط متقابل الگوی ترتیب واژه و هسته‌آغازین بودن و امکان وقوع ادات اضافه را مربوط به دلایل تاریخی و صورت و نقش آن پیش از تحول در دوره‌های پیشین فارسی می‌داند. این واژه‌بست در فارسی امروز ویژگی‌های تاریخی خود را

1. attributive

2. genitive

۳. طرح تدوین اطلس زبانی شهرستان شمیرانات (استان تهران) - پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، انجام‌شده با حمایت مالی اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان تهران (به‌وسیله فریار اخلاقی، به‌سال ۱۴۰۱).

۴. «اطلس زبانی ایران» نام طرحی ملی است که با هدف شناسایی و مستندسازی گونه‌های زبانی کشور تا سطح آبادی (بالای ده خانوار) و ترسیم نقشه‌های زبانی خودکار از تنوع زبانی موجود، در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در دست تدوین است. مطابق با شیوه‌نامه طرح، از هر آبادی بالای ده خانوار کشور اطلاعات براساس دو پرسش‌نامه گردآوری می‌شود: پرسش‌نامه اجتماعی و پرسش‌نامه زبانی. در پرسش‌نامه اجتماعی پرسش‌هایی درمورد آبادی، پیشینه آن، کوچ‌های احتمالی انجام‌گرفته از یا به روستا، وضعیت معیشتی مردمان روستا، تفاوت یا تشابه گونه زبانی رایج در روستا با روستاهای اطراف و از این قبیل موارد گنجانده شده که از اهالی مطلع روستا پرسیده می‌شود. سپس مصاحبه‌کننده با انتخاب گویشور مناسب (مسن، بومی و کم‌سواد) و توجه وی، یک نمونه زبانی براساس پرسش‌نامه زبانی (۱۰۵ واژه و عبارت و ۳۶ جمله) به‌روش مصاحبه مستقیم (بیان هر یک از اقلام پرسش‌نامه توسط مصاحبه‌کننده و ادای معادل گویشی هر یک دو بار توسط گویشور) ضبط می‌کند.

برای آگاهی بیشتر در مورد اطلس زبانی ایران نگاه کنید به وبگاه <https://rclit.richt.ir>

5. areal contact

6. ezafe construction

به‌طور کامل از دست داده و تنها به‌عنوان یک پیوندهٔ درونی در گروه اسمی ایفای نقش می‌کند (Haig, 2011: 363).

برخی از پژوهشگران از نظر تاریخی به ریشه‌شناسی آن پرداخته‌اند و بر این باورند که واژهٔ کوتاه /-e/ که در نقش پیونددهندهٔ واژه‌ها در گروه‌های اسمی فارسی امروز به کار می‌رود فرآوردهٔ تحول ضمیر موصولی /-hya/ در ایرانی باستان است که ابتدا در فارسی میانه به /-i/ و در نهایت در فارسی نو به /-e/ تبدیل شده‌است (Rastorgueva, 1968: 111-112; Moein, 1991: 8; Abolghasemi, 1996: 38-39). گروهی از پژوهشگران در رویکردهای صورت‌گرایانه به تحلیل ساخت اضافه پرداخته‌اند. از آن میان می‌توان به طبائیان (Tabaian, 1974)، ماهوتیان (Mahootian, 1993)، معین‌زاده (Moinzadeh, 2001) و کهنمویی‌پور (Kahnemuyipour, 2000, 2014) اشاره کرد. شماری دیگر، ادات اضافه را یک صورت آوایی دانسته‌اند که نقش اش‌نشان‌دادن آن است که اسم ساختار گروهی دارد و برای پیوند دادن توصیف‌گرها به اسم نمایان می‌شود. از آن میان می‌توان به قمشی (Ghomeshi, 1997) اشاره کرد. برخی از پژوهشگران با رویکرد ساخت‌واژی به تحلیل ساخت اضافه پرداخته‌اند که از آن میان می‌توان سمولیان (Samvelian, 2007, 2008) را نام برد.

تقی‌پور و کهنمویی‌پور (Taghipour & Kahnemuyipour, 2023) با رویکردی توصیفی-تحلیلی به بررسی پیوندهٔ^۱ در گروه‌های اسمی یازده زبان ایرانی پرداخته‌اند. به‌باور آن‌ها ترتیب هستهٔ اسمی و توصیفگرهای^۲ آن منبع مهمی در تنوع الگوهای پیونده‌های اسمی در زبان‌های ایرانی است. در شماری از پژوهش‌ها، بین ساخت اضافه (پیونده‌ای که در زبان‌های دارای ترتیب هسته-توصیفگر کاربرد دارد) و پیونده‌ای که بین اسم و برخی از توصیفگرهای پیش از آن در زبان‌های دارای ترتیب توصیفگر-اسم قرار می‌گیرد تمایز گذاشته شده‌است. در شماری از مطالعات، مورد اخیر به پیروی از استیلو (Stilo, 2004) اضافهٔ معکوس^۳ نامیده شده‌است.

چند پژوهش نیز در چارچوب رده‌شناسی زبان و عمدتاً بر مبنای رویکرد کرافت (Croft, 2003) به بررسی راهبردهای بیان مالکیت اسمی در زبان فارسی و برخی دیگر از گونه‌های زبانی ایرانی پرداخته‌اند. شریفی (Sharifi, 2009) راهبردهای مورد استفاده در زبان فارسی را برای ایجاد ساخت ملکی مورد پژوهش قرار می‌دهد و بیان می‌کند که راهبرد غالب در زبان فارسی امروز، بهره‌گیری از پیونده است. وی بیان می‌کند که به‌کارگیری راهبرد پیونده در

1. linker
2. modifiers
3. reverse ezafe

زبان فارسی خاص اضافه‌ملکی نیست و برای هر نوع ساخت اضافه به‌طور کلی و نیز برای رابطه موصوف و صفت استفاده می‌شود. به‌باور او به‌همین دلیل است که کسره اضافه در زبان فارسی را باید پیونده دانست و نه حالت‌نما. شریفی (Sharifi, 2014) به بررسی کسره اضافه در زبان فارسی و برخی از گویش‌های خراسان رضوی و جنوبی می‌پردازد و توصیفی از حضور یا حضورنیافتن این عنصر در آن‌ها ارائه می‌دهد.

شریفی و صبوری (Sharifi & Sabouri, 2019) با توجه به دسته‌بندی ارائه‌شده از سوی کرافت (Croft, 2003)، به بررسی راهبردهای بیان مالکیت در تعدادی از گونه‌های زبانی ایرانی می‌پردازند. به‌باور آن‌ها، در گونه‌های زبانی بررسی شده یکی از سه راهبرد حالت‌نمایی^۱، مجاورت (هم‌جواری)^۲ و پیونده برای بیان مالکیت مورداستفاده قرار گرفته‌است و چینش دو عنصر نحوی «مالک» و «ملک» («دارنده»^۳ و «داشته»^۴) در گزینش راهبرد مالکی‌سازی مؤثر است. در تحلیل‌های ارائه‌شده توسط شریفی و صبوری، عنصر افزوده به زنجیره «دارنده-داشته» در آن دسته از گونه‌های زبانی موردبررسی آن‌ها، همچون گیلکی و سمنانی که «دارنده» را پیش از «داشته» می‌آورند، حالت‌نما در نظر گرفته شده و راهبرد ساخت مالکی در این موارد راهبرد حالت‌نمایی دانسته شده‌است. دبیرمقدم و زارعی (Dabir-Moghaddam & Zarei, 2025) به گروه‌های اسمی دارای ساختار اضافی در کردی گروسی، در قالب ساختار مالکیت اشاره می‌کنند. از دید آن‌ها، عنصر پیونده نوعی اضافه‌نما^۵ است که در ساخت درونی برخی از فعل‌های مرکب این گونه از کردی نیز مشاهده می‌شود.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر پژوهشی است توصیفی-تحلیلی که بر مبنای رویکرد رده‌شناختی، داده‌های خود را موردبررسی قرار می‌دهد. پیکره داده‌های این پژوهش مستخرج از داده‌هایی است که از طریق مصاحبه رودررو با گویشوران هر آبادی شمیرانات و ضبط صدای آن‌ها (هر آبادی یک نفر)، در قالب طرح اطلس زبانی ایران گردآوری شده‌است. مصاحبه‌های انجام‌شده براساس پرسش‌نامه طرح اطلس زبانی ایران (مشمول بر ۱۰۵ واژه و عبارت و ۳۶ جمله) در فاصله سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ خورشیدی از ۴۱ آبادی بالای ده خانوار این شهرستان انجام گرفته‌اند.

1. case marking
2. juxtaposition
3. possessor
4. possessed
5. genitive marker

در پرسش‌نامه اطلس، ۸ گروه اسمی با هسته اسمی مفرد وجود دارد که ۵ مورد آن دارای ساختار وصفی (توصیفگر صفتی) و ۳ مورد آن دارای ساختار اضافی (توصیفگر اسمی) هستند. پیکره این پژوهش را معادل‌های گویشی این ۸ گروه اسمی در گونه‌های زبانی ۴۱ آبادی شمیرانات که روی هم رفته ۳۲۸ نمونه هستند تشکیل می‌دهد. لازم به اشاره است از آنجایی که در هر آبادی داده‌ها از طریق مصاحبه با یک گویشور بومی دارای شرایط در آن آبادی انجام گرفته است، ممکن است صورت برگزیده بررسی تنها صورتی نباشد که در آن آبادی کاربرد دارد و بر مبنای عوامل اجتماعی گوناگون، صورت‌های دیگری از آن ساخت به وسیله دیگر گویشوران به کار رود. باین وجود، در پژوهش حاضر، صورت‌های منتخب از هر آبادی، معیار سنجش چگونگی تشکیل گروه اسمی در آن آبادی واقع شده‌اند. با بررسی ساخت درونی این گروه‌های اسمی مشخص خواهد شد که گونه‌های زبانی هر یک از مناطق روستایی شمیرانات از چه ترتیب و راهبردی برای تشکیل گروه اسمی استفاده می‌کنند، پراکنش منطقه‌ای این الگوها چگونه است و گرایش غالب در کاربرد آن‌ها به فارسی نزدیک است یا مازندرانی.

۴. ساخت درونی گروه‌های اسمی از منظر رده‌شناختی

کرافت (Croft, 2003) برای نشان دادن چگونگی طبقه‌بندی «رده‌های ساختی بین‌زبانی»^۱، از ساختار مالکیت استفاده می‌کند. وی در بیان مفهوم مالکیت همچون دیگر پژوهشگران به وجود دو عنصر نحوی «دارنده» و «داشته» معتقد است که بین آن‌ها رابطه معنایی مالکیت وجود دارد. در این گونه از ساختارها، عنصر «دارنده» هسته گروه اسمی است و عنصر وابسته «داشته» «توصیفگر» آن به‌شمار می‌آید. به باور او، ساختارهای ملکی گستره کاملی از راهبردهای صرفی-نحوی مورد استفاده در زبان‌ها برای برقراری ارتباط میان دو عنصر نحوی را به‌خوبی به‌نمایش می‌گذارند (Croft, 2003: 32). به‌بیان‌دیگر، هر چند وی این راهبردها را در مورد ساختارهای ملکی در زبان‌ها می‌سنجد، ولی باور دارد که خاص این ساختارها نیستند و از جنبه گستره برای سنجش چگونگی برقراری ارتباط بین دو عنصر نحوی از هر نوع، از جمله ساختارهای وصفی، می‌توانند به‌کار آیند.

کرافت (Croft, 2003) معتقد است که برای بیان ساختار مالکیت اسمی، به‌طور کلی دو دسته راهبرد وجود دارد: راهبردهای ساده و راهبردهایی که فرآورده فرایند «دستوری‌شدگی»^۲ هستند. در راهبردهای ساده رابطه «دارنده» و «داشته» بدون هیچ افزودگی صرفی صورت‌بندی می‌شود. این

1. cross-linguistic structural types

2. grammaticalization

راهبردها به سه گونه دسته‌بندی می‌شوند: راهبرد هم‌جواری، راهبرد پیوستگی^۱ و راهبرد ادغام^۲. در راهبرد هم‌جواری، هسته اسمی و توصیفگر، با هر ترتیبی (اسم-توصیفگر/توصیفگر-اسم)، بدون هیچ پیوست یا تغییر صرفی در کنار هم قرار می‌گیرند. در راهبرد پیوستگی، دو عنصر از طریق وندافزایی یا ترکیب به هم می‌پیوندند. در راهبرد ادغام، دو عنصر درهم می‌آمیزند و یک واحد غیرقابل تجزیه را تشکیل می‌دهند (Croft, 2003: 32-33). در ادامه به نمونه‌هایی^۳ از کاربرد این راهبردها که کرافت از زبان‌های گوناگون به عنوان نمونه بیان می‌کند اشاره می‌کنیم:

الف. راهبرد هم‌جواری: زبان کوبن^۴ (Davies, 1981: 57; Croft, 2003: 32)

1. Dumnab ram
Dumnab house
'Dumnab's house'

ب. راهبرد پیوستگی: زبان کیوا^۵ (Watkins, 1984: 107; Croft, 2003: 33)

2. nɔː-tɔ-ɛ̀gù
my-brother-dog
'my brother's dog'

ج. راهبرد ادغام: زبان لاکوتا^۶ (Buechel, 1939: 103; Croft, 2003: 33)

3. ina/nihų/hųku
'my mother/your mother/ his, her mother'

راهبردهای دسته دوم راهبردهایی هستند که در آن‌ها یک تکواژ به زنجیره دو عنصر، برای نشان دادن رابطه میان آن‌ها، افزوده می‌شود. این راهبردها نیز به نوبه خود به سه گونه دسته‌بندی می‌شوند: راهبرد رابطه‌ای^۷، راهبرد نمایه‌ای^۸ و راهبرد پیونده. در راهبرد رابطه‌ای، وندها و حروف اضافه، به صورت عناصر حالت‌نما، رابطه مالکیت میان هسته اسمی و توصیفگر را رمزگذاری می‌کنند (Croft, 2003: 33-34). در راهبرد نمایه‌ای، تکواژهای افزوده، به عنوان تکواژهای نمایه‌نما،^۹ مطابقت دو عنصر را از نظر ویژگی‌هایی چون شخص، شمار، جنسیت و مانند آن نشان می‌دهند (Croft, 2003: 34-37). در راهبرد پیونده، برخلاف راهبردهای حالت‌نما و نمایه‌ای که دارای نشانه‌های گوناگون هستند، تنها یک نشانه ثابت وابستگی عنصری را به عنصر دیگر به نمایش می‌گذارد. این نشانه که در زبان‌های جهان صورت‌های گوناگونی دارد، ممکن است از جنبه

1. concatenation

2. fusion

۳. مثال‌های برگرفته از کرافت (Croft, 2003) با حفظ آوانویسی و حاشیه‌نویسی نسخه اصلی در نوشته حاضر بازنویسی شده‌اند.

4. Kobon

5. Kiowa

6. Lakhota

7. relational

8. indexical

9. indexical markers

تاریخی منشأ پیدایش متفاوتی داشته باشد و از تکواژهای حالت‌نما یا نمایه‌نما شکل گرفته باشد (Croft, 2003: 38-40). کرافت با آوردن نمونه‌های زیر کاربرد راهبردهای دسته دوم را در زبان‌های گوناگون به‌نمایش می‌گذارد^۱:

الف ۱. راهبرد رابطه‌ای، حالت‌نمایی وندی: زبان روسی (Croft, 2003: 317; Scatton, 1983: 317)

4. kniga Ivan-a
book Ivan-GEN
'Ivan's book'

الف ۲. راهبرد رابطه‌ای، حالت‌نمایی حرف اضافه‌ای: زبان بلغاری (Croft, 2003: 317; Scatton, 1983: 317)

5. nova-ta Kniga na Majka mi
new-the Book of Mother my
'my mother's new book'

ب. راهبرد نمایه‌ای، نمایه‌گذاری شخص: زبان مام^۲ (Croft, 2003: 35; England, 1983: 142)

6. t-kamb' meeb'a
3SG-prize orphan
'[the] orphan's prize'

ج ۱. راهبرد پیونده، پیدایش: تکواژ حالت‌نما/حالت‌اضافی: زبان انگلیسی (Croft, 2003: 38)

7. Theresa's shoes

ج ۲. راهبرد پیونده، پیدایش: تکواژ نمایه‌نما/ضمیر موصولی: زبان فارسی (Mace, 1962: 19; Croft, 2003: 39)

۱. علامت‌های اختصاری مورد استفاده در این مقاله به شرح زیرند:

3	third person	سوم شخص	IPFV	imperfective	ناکامل
ACC	Accusative	مفعول	LNK	linker	پیونده
AUX	Auxiliary	فعل کمکی	POSS	possessive	ملکی
COP	Copula	فعل ربطی	PRS	present	حال
DEF	Definite	شناس	PST	past	گذشته
DIM	Diminutive	کوچک‌نما	SBJV	subjunctive	التزامی
GEN	Genitive	اضافی	SG	singular	مفرد
INDF	Indefinite	ناشناس	TNS	tense	زمان
INF	Infinitive	مصدر			

8. asb -é- mard
horse -LNK- man
'[the] man's horse'

کرافت (Croft, 2003) براین باور است که ساخت‌های دستوری برآمده از برقراری ارتباط بین دو عنصر نحوی را می‌توان براساس سه ویژگی در زبان‌های جهان توصیف کرد: حضور تکواژ افزوده (هیچ، رابطه‌ای، نمایه‌ای، پیونده)، میزان درهم‌تنیدگی دو عنصر نحوی (هیچ، پیوستگی، ادغام) و ترتیب دو عنصر نحوی (اسم-توصیفگر/توصیفگر-اسم). به‌باور او، این سه ویژگی متضمن تشخیص‌پذیری عناصر جداگانه در یک ساختار هستند (Croft, 2003: 40). در این پژوهش، از دیدگاه رده‌شناختی کرافت، رابطه هسته اسمی و توصیفگر آن در گروه‌های اسمی وصفی و اضافی، در دو سطح ترتیب و راهبرد، در گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات، رده‌شناسی خواهد شد.

۵. ساخت درونی گروه‌های اسمی در گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، گونه‌های زبانی رایج در شمیرانات آمیزه‌ای از دو زبان فارسی و مازندرانی هستند. زبان‌های فارسی و مازندرانی، که به دو شاخه متفاوت از زبان‌های ایرانی تعلق دارند، در ساخت گروه اسمی و چینش هسته اسمی و توصیفگر نیز متفاوت رفتار می‌کنند. ترتیب در ساختار گروه‌های اسمی زبان فارسی اسم-توصیفگر است در حالی که در زبان مازندرانی این ساختار به صورت توصیفگر-اسم بازنمایی می‌یابد. از سوی دیگر، زبان فارسی برای صورت‌بندی رابطه هسته و توصیفگر اسمی/صفتی از راهبرد پیونده بهره می‌برد و پیونده توسط هسته میزبانی می‌شود. ولی در زبان مازندرانی این رابطه می‌تواند به دو روش صورت‌بندی شود: کاربرد راهبرد پیونده^۱ به میزبانی توصیفگر و به کارگیری راهبرد هم‌جواری و تشکیل گروه اسمی بدون هیچ عنصر افزوده‌ای. در جدول (۱)، گروه‌های اسمی مورد بررسی در پژوهش حاضر در فارسی معیار و همتای آن‌ها در مازندرانی آمل (روستای تیرکلا، گردآوری شده در سال ۱۳۸۲) به‌نمایش گذاشته شده‌است:

۱. در جستار حاضر همسو با تقی‌پور و کهنمویی‌پور (Taghipour & Kahnemuyipour, 2023)، تکواژ افزوده در هر دو حالت هسته‌نما (مانند آنچه در زبان فارسی وجود دارد) و وابسته‌نما (مانند آنچه در زبان مازندرانی وجود دارد) «پیونده» در نظر گرفته شده‌است و مورد اخیر برخلاف برخی پژوهش‌های پیشین (همچون Sharifi, 2014) با نام «حالت‌نما» (که یکی از انواع نشانه‌های رابطه‌ای است) تحلیل نشده‌است.

جدول ۱: گروه‌های اسمی در فارسی معیار و مازندرانی استان مازندران

گروه‌های اسمی	فارسی معیار	مازندرانی استان مازندران
۱ زن خوب	zæn-e xub	xɑ:r-e zæn-a
۲ مرد خوب	mærd-e xub	xɑr-e mærd-i
۳ مادیان سفید	ma:dijun-e sefid	qæzæl madijun
۴ اسب سفید	ʔæsβ-e sefid	ʔespi ʔæsβ
۵ پسر خوبی	pesær-e xub-i	xɑ:r vætʃe
۶ پسر حسن را	pesær-e hæsen ra	hæsen-e rica ra
۷ دویدن اسبش را	dæv-id-æn-e ʔæsβ-æʃ ra	ʔæsβ-e dodo-cærdære
۸ روز شنبه	ruz-e ʃæmbe	ʃæmbe-je ruz

بر اساس جدول بالا، در گونه مازندرانی روستای تیرکلا، در ۵ مورد از گروه‌های اسمی (ردیف‌های ۱، ۲، ۶، ۷، ۸) رابطه هسته و توصیفگر توسط عنصر پیونده شکل گرفته است. ولی در ۳ مورد از آن‌ها (ردیف‌های ۳، ۴، ۵) هیچ عنصر افزوده‌ای این رابطه را صورت‌بندی نکرده است و هسته‌های اسمی و توصیفگر فقط در هم‌جواری با یک‌دیگر گروه اسمی را تشکیل داده‌اند. گروه‌های اسمی بالا دارای یک هسته اسمی مفرد و یک توصیفگر صفتی یا اسمی هستند. در ادامه به بررسی ساختار این گروه‌های اسمی در گونه‌های زبانی ۴۱ آبادی شمیرانات و چگونگی تشکیل آن‌ها می‌پردازیم.

۵-۱. گروه‌های اسمی دارای ساختار وصفی

همان‌گونه که در جدول (۱) نشان داده شد، از میان ۸ گروه اسمی مورد بررسی، ۵ مورد (ردیف ۱ تا ۵)، گروه‌های اسمی دارای توصیفگر صفتی هستند. در ادامه، به بررسی چگونگی صورت‌بندی هر یک از این گروه‌های اسمی در قالب نمونه‌های تولید شده توسط گویشوران بومی منطقه شمیرانات می‌پردازیم.^۱

۵-۱-۱. گروه اسمی «زن خوب»

9.	xɑ:r-e good-LNK	zæn-a woman-DEF	(ایراء، زایگان)
10.	tæjjar-e good-LNK	zæn Woman	(در بندسر)

۱. در هر نمونه روستا(ها)ی تولید معادل گویشی مشخص شده است.

11.	tæjjar-e good-LNK	zæn-æj woman-DIM	(درود)
12.	xɑ:r-e good-LNK	zæn Woman	(شمشک بالا، لالان)
13.	tæjar Good	zæn Woman	(جبرود، شمشک پایین)
14.	zæn-e woman-LNK	xar Good	(حاجی آباد)
15.	zæn-ec-æ-je woman-DIM-DEF- LNK	xu Good	(روته)
16.	zæhifæ-je woman- LINK	xob good	(امامه پایین)
17.	zæn-e woman- LINK	xob Good	(چهارباغ، سایر آبادی‌ها با تفاوت‌های آوایی در تولید واژه‌های زن و خوب)

بررسی نمونه‌های بالا نشان می‌دهد که این گروه اسمی در گونه‌های زبانی مورد بحث بر پایه ۳ الگو صورت‌بندی شده است. در ۸ ناحیه روستایی (نمونه‌های ۹-۱۲) ترتیب عناصر گروه اسمی «زن خوب» به صورت توصیفگر-اسم است و در ۳۳ منطقه دیگر (نمونه‌های ۱۴-۱۷) ترتیب به صورت اسم-توصیفگر بازنمایی یافته است. راهبرد غالب در تشکیل این گروه اسمی در همه روستاها به جز جبرود و شمشک پایین (مثال ۱۳) راهبرد پیونده است. در جبرود و شمشک پایین این گروه اسمی بدون حضور هیچ تکواژ پیونده‌ای صورت‌بندی شده است. جدول (۲)، الگوهای مشاهده شده در شکل‌گیری این گروه اسمی را در مناطق گوناگون شمیرانات نشان می‌دهد:^۱

۱. با توجه به اینکه مشخص نمودن گرایش غالب در مورد مقوله مورد بررسی در گونه‌های زبانی شمیرانات به زبان‌های فارسی یا مازندرانی از اهداف اصلی این پژوهش است و راهبردهای حضور تکواژ پیونده یا نبود آن تفاوت میان این دو زبان را نشان می‌دهد، در جدول‌ها تنها راهبردهای پیونده و هم‌جواری بیان شده‌اند.

جدول ۲: الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه اسمی «زن خوب»

الگوی ۳	الگوی ۲	الگوی ۱	ترتیب
اسم-توصیفگر	توصیفگر-اسم	توصیفگر-اسم	راهبرد
بیونده	هم‌جواری	بیونده	منطقه
سایر آبادی‌ها	جیرو، شمشک پایین	ایراء، زایگان، دربندسر، درود، شمشک بالا، لالان	

۵-۱-۲. گروه اسمی «مرد خوب»

18.	xa:r-e good-LNK	mærd-i man-DEF	(ایراء)
19.	xar-e good-LNK	mærd-æc man-DIM	(زایگان)
20.	tæjjar-e good-LNK	mærd Man	(دربندسر، درود)
21.	xa:r-e good-LNK	ʔadæm Man	(کلوگان)
22.	xar-e good-LNK	mærd Man	(لالان، شمشک بالا)
23.	Xub Good	mærd-i man- DEF	(آبنیک)
24.	tæjjar Good	mærd Man	(جیرو، شمشک پایین)
25.	tæjjar Good	ʔa:dem Man	(شمشک بالا، سفیدستان)
26.	mærd-ec-æ man-DIM-DEF	xub Good	(روته)
27.	Mærd Man	tæjjar-æ good-DEF	(شمشک بالا)
28.	mærd-i-je man-DEF-LNK	xub good	(گرمابدر)
29.	mærd-e man-LNK	xar good	(حاجی آباد)

30. mærd-e xy:b (سینک، سایر آبادی‌ها با تفاوت‌های آوایی در تولید
man-LNK Good واژه‌های مرد و خوب)

بر اساس نمونه‌های بالا، گروه اسمی «مرد خوب» در گونه‌های زبانی شمیرانات در ۴ الگو شکل گرفته است. در روستا (مثال‌های ۱۸-۲۵) ترتیب عناصر در این گروه اسمی توصیفگر-اسم است و در سایر روستاها اسم-توصیفگر (مثال‌های ۲۶-۳۰). در ترتیب اول، دو راهبرد پیونده (مثال‌های ۱۸-۲۲) و هم‌جواری (مثال‌های ۲۳-۲۵) گروه اسمی را تشکیل داده‌اند. در ترتیب دوم، دو منطقه مشاهده شدند که در آن‌ها اسم و توصیفگرش بدون هیچ تکیواژ افزوده‌ای در کنار هم قرار گرفته‌اند (مثال‌های ۲۶-۲۷) اما در ۲۷ روستای دیگر حضور پیونده در شکل‌گیری گروه اسمی مشهود است (مثال‌های ۲۸-۳۰). از میان این آبادی‌ها، در روستای شمشک بالا گویشور مصاحبه‌شده گروه اسمی «مرد خوب» را به ۳ صورت گوناگون بیان کرده است (مثال‌های ۲۲، ۲۵، ۲۷). در جدول زیر الگوهای به کار رفته در ساخت گروه اسمی «مرد خوب» به نمایش گذاشته شده‌اند:

جدول ۳: الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه اسمی «مرد خوب»

الگوی ۱	الگوی ۲	الگوی ۳	الگوی ۴
ترتیب	توصیفگر-اسم	توصیفگر-اسم	اسم-توصیفگر
راهبرد	پیونده	هم‌جواری	پیونده
منطقه	ایراء، زایگان، دربندسر، درود، کلوگان، لالان، شمشک بالا	آب‌نیک، جیرود، شمشک پایین، سفیدستان، شمشک بالا	سایر آبادی‌ها

۳-۱-۵. گروه اسمی «مادیان سفید»

31. səfid-e ma:dijun (زایگان)
white-LNK mare
32. ʔespi ma:dijun (آب‌نیک، جیرود، دربندسر)
White mare
33. ʔesbi ma:dijun (درود، شمشک بالا، ایراء، لالان، سفیدستان)
White mare
34. Sefid ma:dijun (شمشک پایین)
White mare

35. ma:dijun sefid (افجه، انباج)
Mare White
36. ma:dijun ?esbi (امامه بالا)
Mare White
37. ma:dijun-e ?esbi (گر مابدر)
mare-LNK White
38. ma:dijun-e sifi:d (نیک‌نامه، سایر آبادی‌ها با تفاوت‌های آوایی در
mare-LNK White تولید واژه سفید)

از میان ۴۱ آبادی، در ۱۰ آبادی، ترتیب غالب در شکل‌گیری گروه اسمی مورد نظر توصیفگر-اسم است (نمونه‌های ۳۱-۳۴) و در ۳۱ آبادی باقی‌مانده اسم-توصیفگر (نمونه‌های ۳۵-۳۸). در ترتیب توصیفگر-اسم، تنها در یک گونه زبانی تکواژ پیونده توسط توصیفگر میزبانی شده است در حالی که حضور آن در ترتیب اسم-توصیفگر نقش پررنگی را در تشکیل گروه اسمی ایفا می‌کند. جدول (۴)، الگوهای صورت‌بندی این گروه اسمی در گونه‌های زبانی شمیرانات را نشان می‌دهد:

جدول ۴: الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه اسمی «مادیان سفید»

الگوی ۱	الگوی ۲	الگوی ۳	الگوی ۴
ترتیب راهبرد	توصیفگر-اسم هم‌جواری	اسم-توصیفگر هم‌جواری	اسم-توصیفگر پیونده
منطقه زایگان	آبنیک، جیرو، دربندسر، درود، شمشک بالا، ایراء، لالان، سفیدستان، شمشک پایین	افجه، انباج، امامه بالا	دیگر آبادی‌ها

۵-۱-۴. گروه اسمی «اسب سفید»

39. səfid-e ?æsɓ (زایگان)
white-LNK Stallion
40. ?espi ?æsɓ (آبنیک، جیرو، دربندسر)
White Stallion
41. ?esbi ?æsɓ (ایراء، درود، سفیدستان، شمشک بالا، لالان)
White Stallion

42.	sefi:d White	ʔæsb Stallion	(شمشک پایین)
43.	ʔæsb Stallion	ʔesbi white	(امامه بالا)
44.	ʔæsb-e stallion- LNK	ʔesbi white	(گرما بدر)
45.	ʔæsb-e stallion- LNK	sepid White	(ایگل، سایر آبادی‌ها با تفاوت‌های آوایی در تولید واژه سفید)

پراکنش الگوهای سازنده گروه اسمی «اسب سفید» در مقایسه با «مادیان سفید» بسامد مشابهی را در میان گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات نشان می‌دهد: حضور پیونده در ترتیب توصیفگر-اسم یک مورد (نمونه ۳۹) و حضور نیافتن آن در ترتیب اسم-توصیفگر یک مورد (نمونه ۴۳). این دو گروه اسمی میزان وابستگی حضور پیونده به ترتیب عناصر نحوی آن گروه اسمی را نشان می‌دهند. به بیان دیگر، ترتیب اسم-توصیفگر بستری را فراهم می‌کند برای برانگیختن حضور پیونده و میزبانی آن توسط هسته اسمی. الگوهای مشاهده شده در شکل‌گیری «مادیان سفید» در جدول زیر نشان داده شده‌اند:

جدول ۵: الگوهای مشاهده شده در ساخت گروه اسمی «اسب سفید»

الگوی ۱	الگوی ۲	الگوی ۳	الگوی ۴
ترتیب توصیفگر-اسم	توصیفگر-اسم	اسم-توصیفگر	اسم-توصیفگر
پیونده	هم جواری	هم جواری	پیونده
زایگان	آبنیک، جیرو، دربندسر، ایراء، درود، سفیدستان، شمشک بالا، لالان، شمشک پایین	امامه بالا	سایر آبادی‌ها

۵-۱-۵. گروه اسمی «پسر خوبی»^۱

46.	tæzjar good	rica=jæ boy=COP.PRS.3SG	(جیرو)
-----	----------------	----------------------------	--------

۱. در پرسشنامه اطلس زبانی ایران که داده‌های پژوهش مستخرج از آن است، گروه اسمی «پسر خوبی» که از بخش جمله‌ها انتخاب شده برخلاف گروه‌های اسمی بخش واژگان و عبارات (که پیشتر بررسی شد) جفت جنسیتی ندارد.

47. xub good rica-ji boy-INDF (ایراء، لالان)
48. xub good pesær-i boy-INDF (زایگان)
49. jal-e boy-LNK xo:b-i good-INDF (آبنیک، امامه بالا، امامه پایین، لواسان بزرگ، هنزک)
50. rica-je boy-LNK xu:b-i good-INDF (سفیدستان، درود، شمشک بالا، کلوگان، گرمابدر)
51. pesær-e boy-LNK xob-i good-INDF (زرپند، سایر آبادی‌ها با تفاوت‌های آوایی در تولید واژه خوبی)

گروه اسمی «پسر خوبی» در گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات در دو الگو شکل گرفته است. در الگوی اول که ترتیب عناصر به صورت توصیفگر-اسم است، دو عنصر نحوی بدون هیچ تکواژ افزوده‌ای در کنار هم قرار گرفته‌اند (مثال‌های ۴۶-۴۸). اما در الگوی دوم که ترتیب عناصر به صورت اسم-توصیفگر است، هسته اسمی و توصیفگرش توسط تکواژ پیونده به یکدیگر مرتبط شده‌اند (مثال‌های ۴۹-۵۱). جدول (۶)، الگوهای صورت‌بندی این گروه اسمی را در گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات نشان می‌دهد:

جدول ۶: الگوهای مشاهده شده در ساخت گروه اسمی «پسر خوبی»

الگوی ۱	الگوی ۲
ترتیب	اسم-توصیفگر
راهبرد	پیونده
منطقه	سایر آبادی‌ها
	توصیفگر-اسم
	هم‌جواری
	جیرو، ایراء، لالان، زایگان

۲-۵. گروه‌های اسمی دارای ساختار اضافی

از میان ۸ گروه اسمی مورد بررسی در پژوهش حاضر، ۳ مورد آن گروه‌های اسمی دارای توصیفگر اسمی^۱ هستند. این ۳ گروه اسمی بخشی از یک جمله هستند که نقش دستوری مفعول یا

۱. به گفته برجیان (Borjjan, 2019: 83) میان ساختارهای اسم-اسم و صفت-اسم در زبان مازندرانی از نظر چگونگی بیان پیونده

نهاد را در آن جمله ایفا می‌کنند. این گروه‌های اسمی عبارتند از: «آن‌ها دیروز پسر حسن را ندیدند»، «روز شنبه بود که من از شهر آمدم» و «من داشتم دویدن اسبش را نگاه می‌کردم». در ادامه، چگونگی تشکیل هر یک از این گروه‌های اسمی را براساس نمونه‌های تولیدشده توسط گویشوران بومی منطقه شمیرانات موردکاوی قرار می‌دهیم.

۵-۲-۱. گروه اسمی «پسر حسن را»

52.	hæsæn-e Hassan- LNK	rica-re son-ACC	(ایراء، آبنیک، درود، سفیدستان، شمشک بالا، گرماپدر)
53.	hæsæn-e Hassan- LNK	pesær-e son-ACC	(امامه بالا، امامه پایین، زایگان، شمشک پایین، لالان)
54.	Hæsæn Hassan	rica-re son-ACC	(جیرود)
55.	Hæsæn Hassan	pesær-e son-ACC	(در بندسر)
56.	jal-e son-LNK	hæsæn-e Hassan-ACC	(راحت آباد)
57.	pesær-e son-LNK	hæsæn-e/o Hassan-ACC	(سایر آبادی‌ها)

در ساخت گروه اسمی «پسر حسن را» که مفعول فعل «دیدن» است، ۳ الگو قابل شناسایی است. در دو الگوی اول ترتیب واژه‌ها توصیفگر-اسم است (نمونه‌های ۵۲-۵۵) در حالی که در الگوی سوم چینش عناصر به صورت اسم-توصیفگر بازنمایی یافته‌است (نمونه‌های ۵۶-۵۷). از جنبه راهبردی، ترتیب اسم-توصیفگر به طور یک‌دست کاربرد عنصر پیونده را نمایان می‌کند ولی ترتیب توصیفگر-اسم نایک‌دستی در به کارگیری این تکواژ را به‌نمایش می‌گذارد. مانند گروه‌های اسمی دیگر، در «پسر حسن را» عنصر نحوی اول میزبان پیونده واقع شده‌است و تکواژ حالت‌نمای مفعولی (e/o-) توسط عنصر نحوی دوم میزبانی شده‌است، خواه اسم باشد خواه توصیفگر. جدول زیر چگونگی تشکیل این گروه اسمی در گونه‌های زبانی شمیرانات را ترسیم می‌کند:

تفاوت وجود دارد. پیونده در توصیفگرهای صفتی با تکیه بیان می‌شود ولی در توصیفگرهای اسمی بدون تکیه است. بررسی تفاوت میان گروه‌های اسمی وصفی و اضافی ازدیدگاه مورد اشاره از حوصله این بحث خارج است.

جدول ۷: الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه اسمی «پسر حسن را»

الگوی ۱	الگوی ۲	الگوی ۳
توصیفگر-اسم	توصیفگر-اسم	اسم-توصیفگر
پيونده	هم‌جواری	پيونده
ایراء، آبنیک، درود، سفیدستان، شمشک بالا، گرمابدر، امامه بالا، امامه پایین، زایگان، شمشک پایین، لالان	جیرود، دربندسر	سایر آبادی‌ها

۵-۲-۲. گروه اسمی «روز شنبه»

58.	fæ:mbæ Saturday	ru Day	(امامه بالا)
59.	fæ:mbæ-fii Saturday- TNS		(آبنیک)
60.	fæ:mbæ/ fæmbe Saturday	fæmmæ/	(آهار، ایراء، ایگل، جیرود، دربندسر، درود، زربند، سفیدستان، لالان)
61.	ryz-e day-LNK	fæmbæ Saturday	(رسان، سایر آبادی‌ها با تفاوت‌های آوایی در تولید واژه‌های روز و شنبه)

«روز شنبه» در واقع یک عبارت قیدی است که در فرایند اسنادی‌سازی^۱ نقش نهاد را به خود گرفته است. همان‌طور که در مثال‌های بالا نشان داده شده است، ساخت درونی این گروه اسمی در گونه‌های زبانی مناطق مختلف شمیرانات الگوهای متنوعی را، به‌ویژه به‌لحاظ راهبرد، از خود نمایان می‌کند. در الگوی نخست، هسته اسمی و توصیفگر بدون هیچ عنصر پیونده‌ای به صورت توصیفگر-اسم در کنار هم قرار گرفته‌اند (مثال ۵۸). در الگوی دوم، هسته به صورت یک‌وند زمان‌نما (-i) به توصیفگر افزوده شده است (مثال ۵۹). در این الگو، بر پایه راهبرد پیوستگی، دو عنصر نحوی با ترتیب توصیفگر-اسم به یکدیگر پیوند خورده‌اند و صورت «شنبه‌ای^۲ من از شهر آمدم» را به دست داده‌اند. کاربرد واژه‌بست «ی» در مفهوم «هنگام»، برای اشاره کردن به زمان

1. clefting

۲. در این واژه، تکیه بر روی هجای آخر است.

وقوع کنش، در فارسی (دست‌کم فارسی تهرانی) رایج است.

در الگوی سوم، در هم‌نشینی هسته اسمی و توصیفگر، حذف به قرینه رخ داده است (مثال ۶۰). در این الگو، هسته اسمی «روز» به لحاظ معنایی در درون توصیفگر مفهوم‌سازی شده است. کاربرد این الگو که در صورت‌بندی روزهای هفته در زبان فارسی رایج است، می‌تواند گونه‌ای از راهبرد ادغام از منظر کرافت (Croft, 2003) به‌شمار بیاید (به مثال ۲ رجوع کنید). در الگوی آخر که در بخش عمده مناطق شمیرانات مشاهده می‌شود، هسته اسمی و توصیفگر، با ترتیب اسم-توصیفگر، توسط عنصر پیونده گروه اسمی «روز شنبه» را تشکیل داده‌اند (مثال ۶۱). در جدول ۸ تنوع الگوهای به کار گرفته شده در صورت‌بندی این گروه اسمی، در گونه‌های زبانی شمیرانات، به نمایش گذاشته شده است:

جدول ۸: الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه اسمی «روز شنبه»

الگوی ۱	الگوی ۲	الگوی ۳	الگوی ۴
توصیفگر- اسم	توصیفگر- زمان‌نما	توصیفگر- ادغام	اسم-توصیفگر
هم‌جواری	پیوستگی	ادغام	پیونده
امامه بالا	آبنیک	آهار، ایراء، ایگل، جیرود، در بندسر، درود، زربند، سفیدستان، لالان	سایر آبادی‌ها

۳-۲-۵. گروه اسمی «دویدن اسب را»

62.	ʔæsb-e horse-LNK	du-bæ-zu-fi-æ-n-e run-SBJV-hit-PST- INF-ACC	(گرمابدر، درود، زایگان)
63.	bæ-do-fi-jæn SBJV-run-PST-INF	ʔæsb=ef-o/e horse=POSS:3SG- ACC	(امین آباد، پورزند سفلی، سادات روته)
64.	dø-fid-æn run-PST-INF	ʔæsb=ef-o/e horse=POSS:3SG- ACC	(حاجی آباد)
65.	du-bæ-zu-fi-æ-n-e run-SBJV-hit-PST- INF-LNK	ʔæsb=ef-e horse=POSS:3SG- ACC	(جیرود، دربندسر، سفیدستان، شمشک پایین)

66. dø-fid-æn-e ?æsb=ef-e (ایگل، باغگل، زربند)
run-PST-INF-LNK horse=POSS:3SG-
ACC
67. bæ-dʒos-sæn-e ?æsb-e (شمشک بالا)
SBJV-run-PST-INF-
LNK horse-ACC
68. dæv-id-æn-e ?æsb=ef-o (لالان)
run-PST-INF-LNK horse=POSS:3SG-
ACC
69. bæ-do-fii-jæn-e ?æsb=ef-o/e (سایر آبادی‌ها)
SBJV-run-PST-
INF-LNK horse=POSS:3SG-
ACC

هسته اسمی «دویدن اسبش را» یک مصدر است که همراه با توصیفگر خود مفعول فعل «نگاه کردن» واقع شده است. این مصدر در داده‌های مورد بررسی هم به صورت ساده (دویدن) و هم به صورت مرکب (دو زدن) هسته اسمی واقع شده است و در برخی موارد با پیشوند وجه التزامی (bæ-) همراه است. همان گونه که ها نشان می‌دهند، این گروه اسمی در گونه‌های زبانی شمیرانات در ۳ الگوی بیان شده است. در الگوی اول که ترتیب غالب در آن توصیفگر-اسم است، عنصر پیونده بر روی توصیفگر بازنمایی یافته است (مثال ۶۲).

الگوی‌های دوم و سوم بر پایه ترتیب اسم-توصیفگر شکل گرفته‌اند. در الگوی دوم دو عنصر نحوی در هم جوارری با یک‌دیگر، بدون میزبانی پیونده، یک گروه اسمی تشکیل داده‌اند (نمونه‌های ۶۳-۶۴) ولی در الگوی سوم این دو عنصر توسط تکواژ پیونده بهم مرتبط شده‌اند (نمونه‌های ۶۵-۶۹). در این گروه اسمی مفعولی نیز عنصر نحوی دوم در هر دو ترتیب میزبان حالت‌نمای مفعولی (e/o-) قرار گرفته است. افزون بر ۳ الگوی بالا، در داده‌های ۷ آبادی شمیرانات مشاهده شد که جمله «من داشتم دویدن اسبش را نگاه می‌کردم» به صورت یک جمله مرکب بیان شده است و گروه اسمی «دویدن اسبش را» به صورت یک بند بازنمایی یافته است. در ادامه به دو نمونه از این گونه جمله‌ها اشاره می‌کنیم:

70. men bæ:-di-m-æ ce ?æsb=ef dow zæn-dæ
I SBJV-see.PST-3SG- that horse=POSS:3SG run hit.PRS-
IPFV 3SG

«من می‌دیدم که اسبش می‌دود.» (امامه پایین)

71. mæn dɔf-t-æm ?æsb=ef me- nega me-cær-d-æm
I have.AUX.PST- horse=POSS:3SG IPFV- Look IPFV-
3SG run- do/make.PST-
PST PST 3SG

«من داشتم اسبش را (که) می‌دوید نگاه می‌کردم.» (پورزند وسطی)

در این نمونه‌ها، هسته اسمی «دویدن» به صورت فعل بیان شده است و توصیفگر در نقش فاعل نمایان شده است. دراصل، این گروه اسمی حاصل فرایند اسم‌سازی^۱ است و از یک جمله ناگذر («اسبش می‌دوید») ساخته شده است. این هسته اسمی در این ساخت به دو صورت بند متممی (نمونه ۷۰) و بند موصولی (نمونه ۷۱) در گونه‌های زبانی شمیرانات بازنمایی یافته است. از میان ۷ مورد بیان این گروه اسمی به صورت بند، در ۶ مورد این گروه اسمی به صورت بند متممی مفعولی برای فعل «دیدن» بیان شده است و تنها در پورزند وسطی که در غالب یک بند موصولی بیان شده است، فعل به صورت «نگاه کردن» باقی مانده است. کرافت براین باور است که «ارجاع به کنش‌ها»^۲ مستلزم «اسم‌سازی یا متمم‌سازی»^۳ آشکار است (Croft, 2003: 185). از این‌رو، ماهیت کنشی بودن هسته در این گروه اسمی می‌تواند انگیزه‌ای باشد برای تبدیل شدن آن به یک بند متممی یا موصولی. جدول زیر الگوهای مشاهده شده در شکل‌گیری گروه اسمی مورد بحث را در گونه‌های زبانی شمیرانات نشان می‌دهد:

جدول ۹: الگوهای مشاهده شده در ساخت گروه اسمی «دویدن اسبش را»

الگوی ۱	الگوی ۲	الگوی ۳	الگوی ۴
ترتیب	اسم-توصیفگر	اسم-توصیفگر	فعل-فاعل
راهبرد	هم‌جواری	پیونده	تبدیل گروه اسمی به بند
منطقه	امین آباد، پورزند	سایر آبادی‌ها	آب‌نیک، امامه بالا، امامه
زایگان	سفلی، سادات روته،		پایین، آهار، پورزند
	حاجی آباد		وسطی، کلوگان، نیکنامه

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر گروه‌های اسمی دارای توصیفگر وصفی و اضافی در گونه‌های زبانی آبادی‌های شهرستان شمیرانات از دیدگاه کرافت (Croft, 2003) رده‌شناسی شدند. این گروه‌های اسمی در دو سطح ترتیب و راهبرد مورد بررسی قرار گرفتند. از میان ۸ گروه اسمی بررسی شده، ۵ مورد دارای ساختار وصفی بودند و ۳ مورد ساختار اضافی داشتند. این گروه‌های اسمی در مجموع ۳۲۸ نمونه را در برمی‌گرفتند که در گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات براساس الگوهای گوناگونی شکل گرفته بودند. از این تعداد، ۲۰۵ نمونه در گروه‌های اسمی وصفی طبقه‌بندی می‌شدند. در جدول زیر، الگوهایی که در ساخت این گروه‌های اسمی در گونه‌های زبانی شمیرانات مشاهده شدند

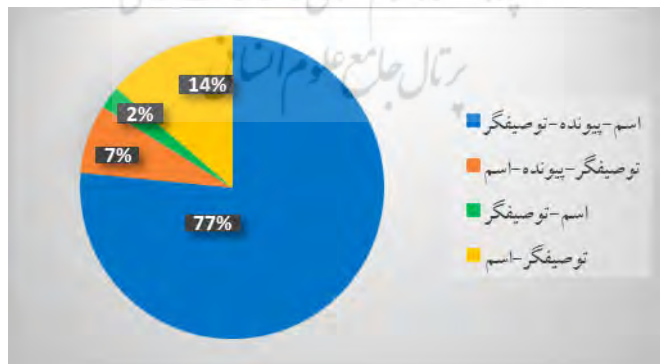
1. nominalization
2. actions
3. complementation

به‌نمایش گذاشته شده‌است:

جدول ۱۰: الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه‌های اسمی وصفی

الگوی ۴	الگوی ۳	الگوی ۲	الگوی ۱	
ترتیب: اسم-توصیفگر	ترتیب: اسم-توصیفگر	ترتیب: توصیفگر-اسم	ترتیب: توصیفگر-اسم	
راهبرد: پیونده	راهبرد: هم‌جواری	راهبرد: هم‌جواری	راهبرد: پیونده	
۳۳	۰	۲	۶	زن خوب
۲۹	۱	۴	۷	مرد خوب ^۱
۲۸	۳	۹	۱	مادیان سفید
۳۰	۱	۹	۱	اسب سفید
۳۷	۰	۴	۰	پسر خوبی
۱۵۷	۵	۲۸	۱۵	مجموع

براساس جدول (۱۰)، گروه‌های اسمی وصفی در گونه‌های زبانی شمیرانات، از نظر ترتیب و راهبرد، در ۴ الگو شکل گرفته‌اند. ترتیب غالب در صورت‌بندی این گروه‌های اسمی اسم-توصیفگر است و راهبرد پایه برای شکل‌گیری آن‌ها راهبرد پیونده است. دومین الگوی برجسته در این دسته از گروه‌های اسمی، ترتیب توصیفگر-اسم بر پایه راهبرد هم‌جواری است. ترتیب‌های توصیفگر-اسم با راهبرد پیونده و اسم-توصیفگر با راهبرد هم‌جواری، به ترتیب فراوانی رخداد، الگوهای دیگر در ساخت این گونه از گروه‌های اسمی به‌شمار می‌آیند. در شکل زیر پراکنش الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه‌های اسمی وصفی مورد بررسی نشان داده شده‌است:

شکل ۱: پراکنش الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه‌های اسمی وصفی

۱. با توجه به اینکه گویشور آبادی شمشک بالا گروه اسمی «مرد خوب» را به سه صورت متفاوت بیان کرده‌است، در شمارش رخداد الگوهای تولید این گروه اسمی، نخستین عبارت بیان‌شده توسط وی (tæjar ?a:dem) در نظر گرفته شده‌است.

از میان ۳۲۸ گروه اسمی بررسی شده، ۱۲۳ نمونه ساختار اضافی داشتند و توصیفگر آنها به مقوله اسم تعلق داشت. در جدول زیر، الگوهایی که در ساخت این گروه‌های اسمی در گونه‌های زبانی شمیرانات نقش ایفا می‌کردند ترسیم شده‌اند:

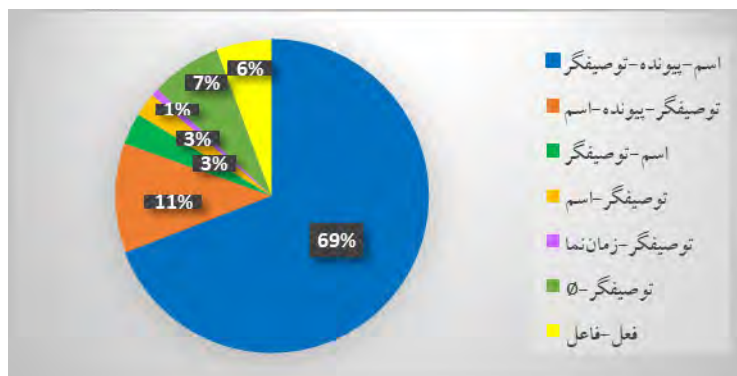
جدول ۱۱: الگوهای مشاهده شده در ساخت گروه‌های اسمی وصفی

الگوی ۱	الگوی ۲	الگوی ۳	الگوی ۴	الگوی ۵	الگوی ۶	الگوی ۷
ترتیب:	ترتیب:	ترتیب:	ترتیب:	ترتیب:	ترتیب:	ترتیب:
توصیفگر -	توصیفگر -	اسم -	اسم -	توصیفگر -	توصیفگر -	توصیفگر -
اسم	اسم	توصیفگر	توصیفگر	زمان نما	∅	فعل -
راهبرد:	راهبرد:	راهبرد:	راهبرد:	راهبرد:	راهبرد:	فاعل
پیونده	هم‌جواری	هم‌جواری	پیونده	پیوستگی	ادغام	راهبرد:
بند						
۱۱	۲	۰	۲۸	۰	۰	۰
پسر						
حسن را						
۰	۱	۰	۳۰	۱	۹	۰
روز						
شنبه						
۳	۰	۴	۲۷	۰	۰	۷
دویدن						
اسبش						
را						
۱۴	۳	۴	۸۵	۱	۹	۷
مجموع						

همان گونه که جدول بالا نشان می‌دهد، گروه‌های اسمی اضافی در گونه‌های زبانی شمیرانات، از نظر ترتیب و راهبرد، در ۷ الگو صورت‌بندی شده‌اند. ۶ مورد از این الگوها، الگوهای تشکیل گروه اسمی براساس ترتیب و راهبردهای مطرح شده در دیدگاه کرافت (Croft, 2003) هستند. ولی الگوی آخر بازنمایی گروه اسمی دارای هسته اسمی کنشی (مصدر) را به صورت بند متممی یا موصولی نمایش می‌دهد. مانند گروه‌های اسمی وصفی، ترتیب غالب در شکل‌گیری این گروه‌های اسمی نیز اسم-توصیفگر است که بر پایه راهبرد پیونده ساخته شده‌اند.

الگوی برجسته دوم در تشکیل این گروه‌های اسمی، ترتیب توصیفگر-اسم بر پایه راهبرد پیونده است. راهبرد هم‌جواری در هر دو ترتیب توصیفگر-اسم و اسم-توصیفگر، کمترین فراوانی رخداد را دارد. افزون‌بر این ۴ الگوی اصلی در ساخت گروه‌های اسمی گونه‌های زبانی شمیرانات، این گونه‌ها کاربرد دو راهبرد دیگر که توسط کرافت مطرح شده‌است را نیز نمایش می‌دهند. در یک مورد، براساس راهبرد پیوستگی، هسته اسمی به صورت وند زمان‌نما به توصیفگر افزوده

شده‌است و در ۹ مورد، برپایه راهبرد ادغام، هسته اسمی در درون توصیفگر مفهوم‌سازی شده‌است. شکل زیر پراکنش این الگوها در ساخت گروه‌های اسمی اضافی موردبررسی در گونه‌های زبانی شمیرانات را نشان می‌دهد:

شکل ۲: پراکنش الگوهای مشاهده‌شده در ساخت گروه‌های اسمی اضافی

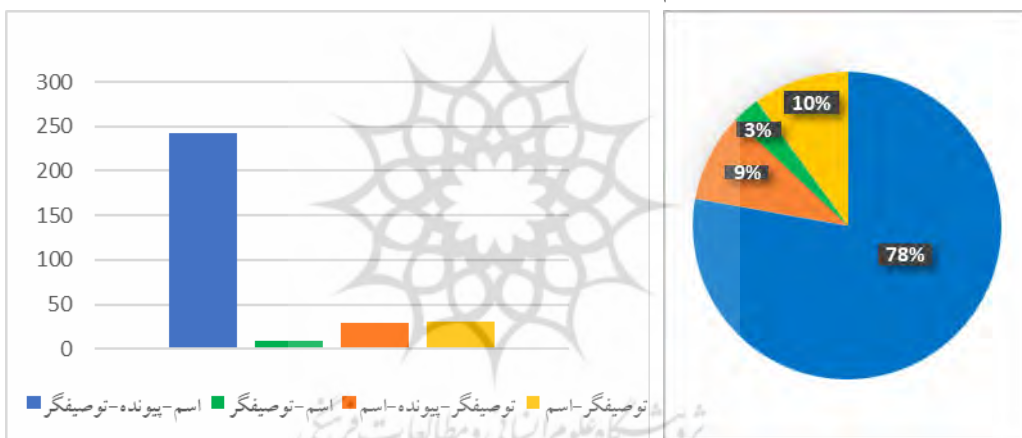
در همه این نمونه‌ها، پیونده توسط نخستین سازه گروه اسمی میزبانی شده‌است. به بیان دیگر، در ساختار گروه اسمی، میزبان پیونده در گونه‌های زبانی شمیرانات همیشه عنصر نحوی نخست است، خواه ترتیب اسم-توصیفگر باشد خواه توصیفگر-اسم باشد. از این رو، پیونده در این گونه‌های زبانی گاه هسته‌نما است و گاه وابسته‌نما. در برخی موارد نیز بازنمایی صفر دارد. به طور کلی، رده‌شناسی ساخت درونی این گروه‌های اسمی تنوع چشمگیری را در سطح سه ویژگی مطرح‌شده توسط کرافت (40: 2003، Croft)، برای رده‌شناسی ارتباط میان دو عنصر نحوی در زبان‌های جهان، نمایان می‌کند. در جدول زیر این ویژگی‌ها و بازتاب آن‌ها در گونه‌های زبانی آبادی‌های شمیرانات نشان داده شده‌است:

جدول ۱۲: بازتاب ویژگی‌های رده‌شناختی ارتباط عناصر گروه‌های اسمی در گونه‌های

زبانی شمیرانات

ویژگی‌های رده‌شناختی	صورت‌های مشاهده‌شده در زبان‌های جهان	صورت‌های مشاهده‌شده در گونه‌های زبانی شمیرانات	صورت برجسته در گونه‌های زبانی شمیرانات
۱. حضور تکواژ افزوده	هیچ، رابطه‌ای، نمایه‌ای، پیونده	هیچ، رابطه‌ای، نمایه‌ای، پیونده	پیونده
۲. میزان درهم‌تنیدگی دو عنصر	هیچ، پیوستگی، ادغام	هیچ، پیوستگی، ادغام	هیچ
۳. ترتیب دو عنصر	اسم-توصیفگر، توصیفگر-اسم	اسم-توصیفگر، توصیفگر-اسم	اسم-توصیفگر

مشخص نمودن اینکه گرایش گونه‌های زبانی شمیرانات (گوش‌های فارسی-طبری) در تشکیل گروه اسمی به کدام شاخه از زبان‌های ایرانی است، دست‌آورد دیگر این پژوهش به‌شمار می‌آید. همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، تفاوت اصلی زبان‌های فارسی و مازندرانی در ساخت گروه‌های اسمی، به‌چینش متفاوت عناصر نحوی و نوع راهبردی که برای تشکیل گروه‌های اسمی به‌کار می‌برند مرتبط می‌شود. ترتیب غالب در گروه‌های اسمی وصفی و اضافی زبان فارسی اسم-توصیفگر است و راهبرد پایه در ساخت آن‌ها کاربرد عنصر پیونده است. ولی در زبان مازندرانی ترتیب غالب در این گونه از گروه‌های اسمی توصیفگر-اسم است که عمدتاً بر پایه دو راهبرد پیونده و هم‌جواری ساخته می‌شوند. شکل زیر میزان گرایش گونه‌های زبانی شمیرانات به زبان‌های فارسی و مازندرانی را، براساس نوع ترتیب و راهبردی که برای تشکیل گروه‌های اسمی موردبررسی به‌کار برده‌اند، ترسیم می‌کند:

شکل ۳: میزان گرایش گونه‌های زبانی شمیرانات به زبان‌های فارسی و مازندرانی

همان‌گونه که شکل بالا نشان می‌دهد، الگوی غالب در شکل‌گیری گروه‌های اسمی وصفی/اضافی در گوش‌های شمیرانات اسم-پیونده-توصیفگر، الگوی ساخت گروه اسمی در زبان فارسی است. بااین‌وجود، در برخی از منطقه‌ها، به‌دلیل عدم کاربرد پیونده در صورت‌بندی هسته اسمی و توصیفگرش در این الگو و بازنمایی آن به‌صورت اسم-توصیفگر، نوعی واگرایی^۱ از الگوی اصلی فارسی مشاهده می‌شود. این منطقه‌ها مشتمل‌اند بر سادات روته (۲ مورد)، امامه بالا (۲ مورد)، افجه، انباج، امین‌آباد، پورزند سفلی و حاجی‌آباد. دو الگوی باقی‌مانده که تقریباً پراکنش یکسانی دارند، الگوهایی هستند که در ساخت درونی گروه‌های اسمی زبان مازندرانی یافت

می‌شوند. جدول زیر، پراکنش این الگوها را در مناطق مختلف شمیرانات نشان می‌دهد:

جدول ۱۳: پراکنش منطقه‌ای کاربرد الگوهای زبان مازندرانی در شمیرانات

آبادی	بخش	توصیفگر-پیونده-اسم	توصیفگر-اسم	مجموع
زایگان	رودبار قصران	۶	۱	۷
ایراء	لواسان بزرگ	۳	۳	۶
لالان	رودبار قصران	۳	۳	۶
درود	رودبار قصران	۴	۲	۶
جیرود	رودبار قصران	۰	۶	۶
شمشک بالا	رودبار قصران	۳	۲	۵
شمشک پایین	رودبار قصران	۱	۴	۵
در بندسر	رودبار قصران	۲	۳	۵
سفیدستان	رودبار قصران	۱	۳	۴
آب‌نیک	رودبار قصران	۱	۳	۴
گر مابدر	رودبار قصران	۲	۰	۲
امامه بالا	رودبار قصران	۱	۱	۲
امامه پایین	رودبار قصران	۱	۰	۱
کلوگان	رودبار قصران	۱	۰	۱

بر اساس جدول بالا، مناطقی که در آن‌ها الگوهای توصیفگر-اسم و توصیفگر-پیونده-اسم مشاهده شده‌است، به جز ایراء، همگی در بخش رودبار قصران، بخش غربی شمیرانات، قرار گرفته‌اند. ولی ایراء در بخش شرقی شمیرانات، در لواسان بزرگ قرار دارد. شکل زیر موقعیت مکانی این روستاها را در شهرستان شمیرانات به‌نمایش می‌گذارد:

شکل ۴: موقعیت مکانی روستاهای دارای الگوی زبان مازندرانی در شمیرانات

شکل بالا، پراکنش منطقه‌ای کاربرد الگوهای زبان مازندرانی در بخش‌های مختلف شمیرانات را ترسیم می‌کند. براساس این شکل، از میان ۲۱ آبادی رودبار قصران در بخش غربی شمیرانات، در ۱۳ آبادی ترتیب توصیفگر-اسم بر پایه دو راهبرد هم‌جواری و پیونده، الگوهای ساخت گروه اسمی در زبان مازندرانی به کار می‌رود. ولی در لواسان بزرگ، بخش شرقی این منطقه، تنها یک آبادی از ترتیب غالب در زبان مازندرانی برای تشکیل گروه اسمی استفاده می‌کند. ایراء آخرین روستای منطقه شمیرانات است که در همسایگی روستاهای مازندرانی زبان شهرستان دماوند قرار گرفته است. موقعیت منطقه‌ای این روستا، هم‌مرزی با بخش مازندرانی زبان دماوند، بستری را فراهم کرده است تا ویژگی‌های زبان مازندرانی در ساخت درونی گروه‌های اسمی حفظ شود و کمتر تحت تأثیر تماس منطقه‌ای از بین برود.

در بخش مرکزی شهرستان شمیرانات، بخش لواسان کوچک، الگوی به کاررفته در ساخت درونی گروه‌های اسمی به طور یک‌دست الگوی اسم-پیونده-توصیفگر، الگوی غالب در زبان فارسی است. بنابراین، گونه‌های زبانی این بخش شمیرانات، همچنین بخش شرقی آن، به ظاهر بیشتر تحت تأثیر تماس با زبان فارسی قرار گرفته‌اند و از منظر کاربرد ترتیب و راهبرد در ساخت گروه‌های اسمی دچار هم‌گرایی^۱ با آن شده‌اند. بدون در نظر گرفتن ایراء، رده‌شناسی منطقه‌ای داده‌ها نشان می‌دهد که در مرکز و شرق شمیرانات کاربرد ترتیب توصیفگر-اسم در ساخت درونی گروه‌های اسمی وصفی/اضافی رنگ می‌بازد و کاربرد ترتیب اسم-توصیفگر در این گونه از گروه‌های اسمی تقویت می‌شود.

براساس یافته‌های پژوهش، گونه‌های زبانی شمیرانات، از نظر کاربرد الگوی ترتیب و راهبرد در تشکیل گروه اسمی، غالباً مانند زبان فارسی رفتار می‌کنند (۷۸ درصد) و در شاخه زبان‌های ایرانی غربی جنوبی قرار می‌گیرند. تعداد انگشت‌شماری از این گونه‌ها، الگوی ترتیب یکسانی مانند زبان فارسی دارند ولی از نظر کاربرد راهبرد، مانند زبان مازندرانی عمل می‌کنند (۳ درصد). تعداد اندکی از آن‌ها نیز، برای صورت‌بندی گروه‌های اسمی وصفی و اضافی، الگوی ترتیب و راهبرد مشابهی مانند زبان مازندرانی به کار می‌برند و از منظر چگونگی تشکیل گروه اسمی در شاخه زبان‌های کاسپین قرار می‌گیرند (۱۹ درصد). پراکنش منطقه‌ای الگوهای به کاررفته در ساخت گروه‌های اسمی مورد بررسی بیانگر آن است که بیش از نیمی از بخش غربی شمیرانات، بخش رودبار قصران، به کاربرد الگوهای ترتیب و راهبرد زبان مازندرانی گرایش دارد ولی در بخش‌های مرکزی و شرقی این شهرستان، لواسان کوچک و بزرگ، گرایش غالب به استفاده از الگوی

References

- Abolghasemi, M. (1996). *A historical grammar of the Persian language*. Tehran: Samt. [In Persian]
- Bijankhan, M. (2004). Additional fraction from a semantic perspective. In O. Tabibzadeh (Ed.), *Dr. Ali Ashraf Sadeghi's celebration* (pp. 113–117). Tehran: Hermes. [In Persian]
- Borjjan, H. (2013). Perso-Tabaric dialects in the language transition zone bordering Mazandaran. *Studia Iranica*, 42, 195–255.
<https://www.academia.edu/8074600>
- Borjjan, H. (2019). Mazandarani: A typological survey. In A. Korangy & B. Mahmoodi-Bakhtiari (Eds.), *Essays on typology of Iranian languages* (pp. 79–101). Berlin/Boston: De Gruyter Mouton.
<https://doi.org/10.1515/9783110604443-005>
- Buechel, E. (1939). *A grammar of Lakota*. Rosebud, SD: Rosebud Educational Society.
- Croft, W. (2003). *Typology and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dabir-Moghaddam, M., & Zarei, M. (2025). Argument coding in the experiential predicate *təmfa kərdən* 'to look' in Garrusi Kurdish. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)*, 16(53), 35–67.
<https://doi.org/10.22051/jlr.2024.47890.2468>
- Dahl, Ö. (2001). Principles of areal typology. In M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher, & W. Raible (Eds.), *Language typology and language universals: An international handbook* (pp. 1465–1470). Berlin/Boston: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110194265-042>
- Davies, J. (1981). *Kobon. Lingua Descriptive Studies* (Vol. 3). Amsterdam: North-Holland.
- England, N. (1983). *A grammar of Mam, a Mayan language*. Austin: University of Texas Press.
- Estaji, A., & Jahangiri, N. (2006). The origin of the added declension in Persian. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities of Isfahan*, 47, 69–81. [In Persian]
- Ghameshi, J. (1997). Non-projecting nouns and the Ezafe construction in Persian. *Natural Language and Linguistic Theory*, 15(4), 729–788.
- Haig, G. (2011). Linker, relativizer, nominalizer, tense-particle: On the Ezafe in West Iranian. In F. H. Yap, K. Grunow-Härsta, & J. Wrona (Eds.), *Nominalization in Asian languages: Diachronic and typological perspectives* (pp. 363–390). Amsterdam: John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/tsl.96.13hai>
- Kahnemuyipour, A. (2000). Persian Ezafe construction revisited: Evidence for modifier phrase. In J. T. Jensen & G. van Herk (Eds.), *Proceedings of the 2000 annual conference of the Canadian Linguistic Association* (pp. 173–185). Ottawa: Cahiers Linguistique d'Ottawa.
- Kahnemuyipour, A. (2014). Revisiting the Persian Ezafe construction: A roll-up movement analysis. *Lingua*, 150, 1–24.

<http://dx.doi.org/10.1016/j.lingua.2014.07.012>

- Mace, J. (1962). *Modern Persian*. London: English Universities Press.
- Mahootian, S. (1993). *A null theory of code-switching* (Doctoral dissertation). Northwestern University, Evanston, IL, United States.
- Moein, M. (1991). *Ezafe*. Tehran: Sedaye Moaser. [In Persian]
- Moinzadeh, A. (2001). *An antisymmetric, minimalist approach to Persian phrase structure* (Doctoral dissertation). University of Ottawa, Canada. <http://dx.doi.org/10.20381/ruor-16292>
- Rastorgueva, V. S. (1968). *A grammar for Middle Persian* (V. Shadan, Trans.). Tehran: Bonyad-e Farhang-e Iran. [In Persian]
- Samvelian, P. (2007). A (phrasal) affix analysis of the Persian Ezafe. *Journal of Linguistics*, 43(3), 605–645. <https://doi.org/10.1017/S0022226707004781>
- Samvelian, P. (2008). The Ezafe as a head-marking inflectional affix: Evidence from Persian and Kurmanji Kurdish. In S. Karimi, V. Samiiian, & D. Stilo (Eds.), *Aspects of Iranian linguistics* (pp. 339–361). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Scatton, E. A. (1983). *A reference grammar of Modern Bulgarian*. Columbus, OH: Slavica.
- Sharifi, Sh. (2009). A typological study of genitive construction in contemporary Persian. *Journal of Linguistic Research*, 1(1), 47–62. https://jrl.ui.ac.ir/article_17189.html [In Persian]
- Sharifi, Sh. (2014). Ezafe particle in Persian Ezafe construction and some Southern and Razavi Khorasan Persian language varieties. In M. Dabir-Moghaddam (Ed.), *Proceedings of the 9th Iran Linguistics Conference* (pp. 755–770). Tehran: Allameh Tabataba'i University. [In Persian]
- Sharifi, Sh., & Sabouri, N. (2019). Strategies for expressing possession in some Iranian linguistic varieties. *Journal of Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 7(25), 57–76. <https://doi.org/10.22126/jlw.1970.1073> [In Persian]
- Stilo, D. (2004). Coordination in three Western Iranian languages: Vafsi, Persian, and Gilaki. In M. Haspelmath (Ed.), *Coordinating constructions* (pp. 269–330). Amsterdam: John Benjamins.
- Tabaian, H. (1974). *Conjunction, relativization, and complement in Persian* (Doctoral dissertation). University of Colorado, Boulder, CO, United States.
- Taghipour, S., & Kahnemuyipour, A. (2023). Nominal linkers in Iranian languages: An introduction. In S. Taghipour & A. Kahnemuyipour (Eds.), *Nominal linkers in Iranian languages* (pp. 1–12). Toronto: Toronto Working Papers in Linguistics. <https://twpl.library.utoronto.ca/index.php/twpl/article/view/41769>
- Watkins, L. J. (1984). *A grammar of Kiowa*. Lincoln: University of Nebraska Press.